

PREČO JE (TÁ) LÁSKA TAKÁ ŤAŽKÁ

Monika Bosá

„...Čo bolo predtým zakázané sa dnes vyžaduje...“
Wolfgang Cyran

Sexualita ešte vždy predstavuje určité tabu, ktoré však zároveň zamestnáva relatívne veľký priestor záujmu. Úvodný citát by sa dal možno poopraviť: Čo bolo zakázané, zakázaným zostáva, no zároveň sa vyžaduje. Na jednej strane sa sexualita spája so súkromným, často hlbokým intímnym prežívaním (za určitých podmienok dokonca hriechom a neprípustným), na druhej strane dochádza k „sexualizovaniu“ takmer všetkých oblastí života. „Byť sexi“ sa stáva imperatívom, sex alebo sexuálny kontext, sa využíva v reklamách, videoklipech, filmoch, považuje sa za atribút úspechu ... Takéto prepojenie tabu a „módy“ vytvára široký priestor na vznik najrôznejších mýtov. Ponímanie sexuality je tak zaťažené nielen rodovými stereotypmi, ale aj rôznymi módnymi mýtmi. Stereotypy, ktoré sa viažu k sexualite sú spomedzi všetkých skupín rodových stereotypov pravdepodobne najviac zaťažené biologizujúcou argumentáciou „prirodzenosti“.

„Pri cudnom dievčati chlapec pozná svoju silu, pri necudnom svoju slabosť“
(Metodická príručka výchovy k láske a čistote, Katechetická komisia pri KBS, Bratislava 1999)

Otázka zodpovednosti predpokladá slobodu a prístup k pravdivým informáciám. V pedagogickej práci v oblasti sexuálnej výchovy je jedným z výchovných cieľov práve motivácia a snaha o dosiahnutie zodpovednosti detí a mladých ľudí v sexuálnom živote. Zodpovednosť v sexuálnom správaní nie je možná bez pravdivých a neskreslených informácií. Rovnako dôležité je aj prijatie vlastnej sexuality ako autonómnej a plnohodnotnej zložky svojej osobnosti.

Pravdivé a objektívne informácie umožňujú zorientovať sa vo svojich možnostiach a limitoch, umožňujú prijať rozhodnutie na základe zváženia všetkých jeho aspektov a dôsledkov. Stereotypy majú negatívny dopad aj na pravdivosť informácií.

Aj práca učiteliek a učiteľov, autoriek a autorov učebných textov je zaťažená rodovými stereotypmi, rovnako, ako ešte vždy všetky oblasti nášho života. Všetci a všetky sme sa s rodovými stereotypmi stretávali od útleho detstva a boli nám podávané, ako nemenné pravdy. Rodové stereotypy v učebniciach, v práci učiteliek a učiteľov, ale aj v ich postojoch, predstavujú (nevedomú) bariéru pri snahe viesť deti a mladých ľudí k zodpovednosti.

Jedným z hlavných predpokladov zodpovedného prístupu k sexualite je **schopnosť prijať svoju sexualitu ako autonómnu súčasť osobnosti**. Optika pohľadu na ľudskú sexualitu, ako ju podáva stereotypné vnímanie sexuality však takýto prístup kvlastnej sexualite znemožňuje. Upieranie možnosti vnímania vlastnej sexuality ako autonómnej, je v učebných textoch zreteľné hlavne v prístupe k dievčatám a ženám:

„Žena pohlavne dozrieva skôr ako muž. To však neznamená, že skôr pociťuje aj pohlavnú túžbu. Naopak, potreba sexuálneho styku a túžba po ňom sa u ženy nie len že spravidla prebúdzajú neskôr, ale vyžaduje si aj spolupôsobenie muža...“ (Prevendárová 1995, str. 36)

„...ak sa chce dospievajúce dievča alebo mladá žena mužom páčiť, pôsobiť na nich príťažlivo, nemusí to ešte znamenať, že túži po pohlavnom styku. Ak povzbudzuje mužovu aktivitu, je to predovšetkým z túžby po blízkosti a nehe, čo však muži (vzhľadom na odlišné sexuálne prežívanie) vedia len ťažko pochopiť.“ (Prevendárová 1995, str. 36)

„Aj vyvrcholenie sexuálneho spojenia (orgazmus) žena prežíva zriedkavejšie ako muž. Túžba a potreba prežívať orgazmus sa u ženy vyvíja len postupne a vyžaduje si veľa porozumenia zo strany partnera. Optimálnu schopnosť zažiť orgazmus ženy spravidla dosahujú až po niekoľkých rokoch usporiadaného a sústavného sexuálneho života.“ (Prevendárová, 1995, str. 36)

Ženská sexualita sa tu javí ako niečo, na čo dievčatá a ženy nemajú dosah, je im vyvlastnená do takej miery, že dokonca aj pre jej „prebudenie“ potrebujú cudzí (mužský!) „spúšťač“. Nevyhnutne sa tu

vyvíra otázka kto a ako prebúda sexualitu lesbických dievčat, či otázky týkajúce sa masturbácie dievčat. ...

Navyše, aj po „prebudení“ je ženská sexualita považovaná iba za akúsi „druhotnú“ – akoby sex nebol to, o čo „v skutočnosti“ dievčatám ide, rovnako, ako orgazmus – „aj tak ho prežívajú iba zriedka“.

Dôsledkom „vyvlastnenej sexuality“ dievčat môže byť prijímanie mužskej/chlapčenskej sexuality za vlastnú. Dievčatá sa stotožnia s tým, čo považujú za želanie svojich partnerov. Práve ich želanie považujú za určujúce, keďže sú vychovávané tak, aby svojim vlastným pocitom nedôverovali (nepovažovali ich za skutočné).

Ani chlapcom však nie je umožnené prežívať vlastnú sexualitu slobodne. Sú vystavení často protichodným očakávaniam a preceňovaniu potrebnosti sexuálnej aktivity ako „dôkazu mužnosti“. Dokonca sa často argumentuje tým, že sexualita mužov je neovládateľná, nezvládateľná – čo sa s akoukoľvek zodpovednosťou vylučuje. Chlapci sú tak vystavení obrovskému tlaku na to, aby sa stotožnili s takým vnímaním mužskej sexuality, ktoré môže byť aj pre nich ohrozujúce. Na dievčatá je tak kladená zodpovednosť za správanie svoje aj partnerove (keďže jeho správanie sa považuje za neovládateľné.):

Úlohou dievčat je vychovávať chlapcov a poslaním chlapcov je chrániť dievčatá (met. príručka výchova k čistote a láske)

Robenie dievčat zodpovedných za správanie sa chlapcov však vytvára veľmi nebezpečný základ pre ospravedlňovanie sexuálneho násillia tým, že sa vytvára predstava provokovania, viny na strane obeť násillia. Toto je jeden z najnebezpečnejších dôsledkov stereotypného vnímania sexuality.

Na druhej strane, tlak na chlapcov, aby niesli zodpovednosť za svoju sexualitu, ako aj za „prebudenie“ sexuality partnerky, za jej orgazmus, sohľadom na to, že berieme do úvahy ich „neschopnosť“ ovládnuť dostatočne svoje vzrušenie je prehnaný. Môže viesť až k „zastrašovaniu“ chlapcov a dievčat. Strach predstavuje bariéru pre možnosť skutočne spoznať seba, svoje telo, jeho reakcie, svoju sexualitu. Tvorí bariéru tomu, aby deti a mladí ľudia svoju sexualitu vnímali ako autonómnu zložku svojej osobnosti.

Čo sa za mladi naučíš,...

Deti a mladí ľudia nesmierne citlivo vnímajú rozpory, ktoré v sebe rodové stereotypy skrývajú. Pre názornejšie vysvetlenie niektorých okruhov rodových stereotypov súvisiacich s vnímaním sexuality u detí a mladých ľudí sme použili príklady otázok, ktoré kládli na hodinách sexuálnej výchovy.

Otázky, ktoré sa odvíjajú od stereotypných predstáv o mužoch a ženách a ich prežívaní sexuality kládli deti a mladí ľudia na základe pochopenia širších súvislostí sexuality, ako prirodzenej súčasť ľudského života, jej súvislosť so vzťahmi a zodpovednosťou. (Skupiny otázok, ktorým venujeme pozornosť zďaleka nevyčerpávajú všetky problémové okruhy súvisiace s ľudskou sexualitou.)

1: Viera v diametrálne odlišné očakávania

Ako mám zaujať chalana, ktorý sa mi páči? (6.ročník)

Čo chcú baby od chalanov? (6.ročník)

Čo chcú chalani od báb? (5.ročník)

Základ rodových stereotypov tkvie v rozdielnych rodových rolách, ktoré sa začnú považovať za dané, nemenné, prirodzené. Aby rodové stereotypy „fungovali“, je potrebné uveriť nezameniteľnosti mužskosti a ženskosti, uveriť tomu, že predstavujú „opak“. Takýto prístup prekračuje podstatu roly a vytvára priestor na vznik bariér. V uvedených otázkach sa tieto „neprekročiteľné hranice“ jasne ukazujú. Všetky tri otázky vychádzajú z viery pýtajúcich sa vo vzájomnú „nepochopiteľnosť“ mužov a žien, v to, že „muži sú z Marsu a ženy z Venuše“. Môžu tak vznikať (nie len u detí) problémy so vzájomnou komunikáciou o svojich reálnych predstavách. Nahrádzajú sa kopírovanými vzormi. (rodovými stereotypmi prijímanými z rodinného prostredia, školy, ale aj podávaných médiami a pod.) Najsilnejší vplyv pritom predstavuje vplyv rovesníckej skupiny, ktorý v období dospievania stále narastá.

Deti a mladí ľudia pritom (podľa prieskumu realizovaného o. z. EsFem) nemajú predstavy o svojom životnom partnerovi/partnerke odlišné v závislosti od rodu. Aj chlapci, aj dievčatá očakávajú, že ich partner/partnerka bude ich priateľom/priateľkou, bude im poskytovať oporu, dôležitú úlohu zohráva aj vernosť a dôvera. Na základe stereotypov však predpokladajú, že ich predstavy a „skutočné“

očakávaní chlapcov a dievčat sa budú zásadne odlišovať. Tento predpoklad má základ v rodových stereotypoch. Pretože sa stereotypy považujú za dané, nemenné, deti často nepredpokladajú možnosť ich spochybňovania. Dospievajúci v našom prostredí veľmi málo diskutujú o svojich predstavách o spoločnom sexuálnom živote. Ich prípadné diskusie sa odvíjajú od stereotypov a tak nedávajú priestor pre slobodné vyjadrenie. Deti sa tak často snažia naplniť predpokladané stereotypné očakávania viac, ako venovať energiu definovaniu, pochopeniu a prezentácii svojich reálnych očakávaní. Takéto správanie môže viesť k neskorším sklamaniam a dezilúziám. V otázkach sú jasne čitateľné obavy detí, že nebudú schopné naplniť predstavy a očakávania, o to viac, že ich nepoznajú. Predpokladajú, že sa diametrálne líšia, ale nevedia odhadnúť charakter a hĺbku odlišností. Otázky, ktoré sú na tomto mieste uvedené, vytvárajú široký priestor na diskusiu s deťmi zameranú na ich skutočné vnútorné očakávania. Diskusia, ktorá sa vedie v zmiešanej skupine chlapcov a dievčat umožňuje vzájomné oboznámenie sa s očakávaniami a predstavuje možnosť (čiastočného) oslobodenia detí od neistoty a zbytočných sklamaní.

2: „Nezvládnuteľná“ mužská sexualita

Prečo chalani obchytávajú baby a baby neobchytávajú chalanov? (8.ročník)

Prečo chalanom ide iba o sex a nie o lásku? (8.ročník)

Prečo muži chodia do stripriíz-baru? (7.ročník)

Prečo chalanov zaujíma iba sex? (8. ročník)

Prečo sú v porno časopisoch iba baby a chalani nie? (7.ročník)

Prečo sú chalani tak posadnutí sexom? (6. ročník)

Predstavy o tom, že muži nie sú schopní dostatočne zvládať svoju sexualitu sú silne zakorenené v našom kultúrnom prostredí. Pritom sú v priamom rozpore s inými stereotypnými predstavami o mužskej racionalite, nepodliehaní náladám, zodpovednosti, metodickosti a pod. Tieto predstavy, okrem toho, že vytvárajú široký priestor pre ospravedlnenie sexualizovaného násillia, vytvárajú obmedzenia tak pre chlapcov, ako aj pre dievčatá. Chlapec, ktorý nevenuje prehnajú pozornosť (svojej) sexualite môže mať pochybnosti o sebe samom, nehovoriac o nesmiernom tlaku rovesníckej skupiny. Komparatívny výskum zameraný na sexuálne správanie sa mladých ľudí ukázal, že veľké množstvo chlapcov a mladých mužov začína svoj sexuálny život pod nátlakom rovesníckej skupiny. Dievčatá sú na druhej strane často vystavené tlaku na to, aby svoju sexualitu potláčali, neakceptovali ju.

Považovanie mužskej sexuality za neovládateľnú vedie k akceptovaniu, alebo ospravedlňovaniu takého mužského správania sa, ktoré je obťažujúce, alebo ohrozujúce. Možným dôsledkom takéhoto vnímania mužskej sexuality je aj tendencia mnohých ľudí v prípadoch sexuálneho násillia obviňovať obeť. („asi ho provokovala“, ...)

Pri akejkoľvek komunikácii s deťmi je veľmi dôležitá otvorenosť. Dalo by sa povedať, že neexistujú „zlé“ otázky. Všetky umožňujú diskusiu s deťmi. Aj v tomto prípade považujeme za nutnú otvorenejšiu diskusiu s deťmi o ich predstavách, o miere, akou prispievajú aj vzory prezentované v médiách k vytváraniu ich vlastných predstáv a osobného prežívania sexuality. Zvlášť dôležité je zdôrazňovať na tomto mieste u chlapcov ich zodpovednosť a schopnosť samostatného kritického hodnotenia životných situácií, ako aj neprípustnosti ospravedlňovania násillia „nemožnosťou kontroly“. U dievčat je veľmi dôležité zdôrazniť, že sexualita je prirodzenou súčasťou života a ich autonómne predstavy a potreby z nej vychádzajú. Každý a každá má právo trvať na akceptovaní svojich hraníc a hraníc druhých.

3: Pasivita žien (vyvlastnená sexualita)

Kto by mal byť pri balení aktívnejší? (7.ročník)

Môže sa stať, že sa babe niekto nepáči? (6.ročník)

Prečo si väčšinou pýta muž ruku ženy? (6.ročník)

Môže baba pozvať chalana na rande a keď áno, ako? (6. ročník)

Dichotomické vnímanie rozdielov medzi mužmi a ženami – predstavy o tom, že jeden typ správania predpokladá pravý opak správania druhej strany vytvára bariéru v autonómnom prežívaní svojich pocitov. Hlavne predpokladaná pasivita žien bráni akceptácii svojich pocitov u dievčat. Často sa tak stáva, že dievčatá prijímajú potreby druhých za svoje vlastné, potláčajú svoje pocity a pod. Samostatnú pozornosť si zaslúži druhá otázka: „Môže sa stať, že sa babe niekto nepáči?“ Na prvý pohľad nezmyselná otázka má v skutočnosti svoj základ práve v predpokladanej „vyvlastnenej sexualite“. Ak dievčatá prijímajú predstavy a sexualitu iných, prijímajú aj ich potreby a túžby. Hoci je otázka dotiahnutá do absurdnosti, jej východisko je „logické“

4. Mýtus krásy

Čo mám robiť, keď som škaredá? (6. ročník)

Čo mám robiť, keď sa mi moja váha nepáči a nejde dole? (6. ročník)

Mýtus krásy – tento pojem, ktorý sme si vypožičali od Naomi Wolfovej, veľmi presne vystihuje obrovský tlak, ktorému sú vystavované dievčatá a ženy (ale čoraz viac aj chlapci a muži). Túžba páčiť sa je

vlastná všetkým ľuďom. Definícia krásy sa však líši v závislosti od kultúry alebo historickej doby. Problém nastáva, keď sa ako „prirodzená“ ženská krása definuje niečo, čo väčšina populácie nemôže dosiahnuť inak, ako „neprirodzene“, ak je vymedzená iba pre určité krátke životné obdobie – staroba je považovaná za škaredú – pričom v prípade žien sa za „staro vyzerajúcu“ považuje každá žena, ktorá nevyzerá na dvadsať, ak je predstava krásy jednej kultúry povýšená nad všetky ostatné, a hlavne, ktorá ohrozuje zdravie a životy žien a vedie k obmedzovaniu ich ľudských práv.

Pred 30 rokmi vážila priemerná modelka o 8% menej než priemerná Američanka, kým dnes váži o 23% menej. (N. Wolf: Mýtus krásy, str. 210)

V Indii, v jednej z najchudobnejších krajín na svete, najchudobnejšie ženy prijímajú 1400 kalórií denne, čo je o 600 viac ako západné ženy držiace Hiltonovu diétu. (N. Wolf: Mýtus krásy, str. 219)

V obliehanom lodžskom gete v roku 1941 dostávali Židia hladový prídel potravín s 500-1200 kalóriami denne. V Treblinke sa z vedeckého hľadiska považovalo 900 kalórií za minimum potrebné na udržanie človeka pri živote. V „popredných štátnych klinikách na redukciu hmotnosti“, kde sa „pacienti“ liečia až jeden kalendárny rok, je prídel potravy rovnaký. (N. Wolf: Mýtus krásy, str. 220)

Čoraz viac dievčat na Slovensku trpí poruchami prijímania potravy a väčšina žien niekedy v živote držala diétu, aby schudla. Znamená to, že väčšina žien je pritučných? Ak áno, ako môže byť „prirodzeným“ ideálom niečo, čo väčšina žien nemôže dosiahnuť? Tento problém má však vážnejšie pozadie, než by sa na prvý pohľad mohlo zdať. To, čo sa nám zdá pekné, čo sa nám zdá „sexí“ sa musíme naučiť. Ak sa deti učia, že ženy sú pekné vtedy, ak sú štíhle a muži vtedy, ak majú „dobré svaly“, trpia obavami o svoj vzhľad tým viac, čím sú ideálu vzdialenejšie. Najalarmujúcejšie je, že netrpia neopodstatnene. V spoločnosti, kde sa ženská krása („sexí výzor“) cení viac, ako ženská práca – porovnajme príjmy modeliek alebo výhry v súťažiach miss s odmeňovaním ženskej práce, je v moci mýtu krásy každá žena a dievča. Keďže väčšina populácie ideál nedosahuje, trpí väčšími či menšími frustráciami v dôsledku obavy o svoj vzhľad.

Pre deti a mladých ľudí je názor okolia, hlavne rovesníkov prioritný. Mnohé deti sa starosťami o svoj vzhľad zaoberajú do takej miery, že ich to obmedzuje v osobnostnom rozvoji. Právo na osobný rozvoj je jedným z hlavných ľudských práv detí.

5. „Masochizmus žien“

Prečo je niekomu príjemné znásilnenie? (6. ročník)

Čo mám robiť, keď ma niekto (chalan) obťažuje (trochu)? (7. ročník)

Otázky, ktoré sú citované v tejto skupine poukazujú na jeden z najnebezpečnejších javov súvisiacich so stereotypným vnímaním sexuality. Prepojenie násillia so sexualitou vzápadnej kultúre a mýtus „prirodzenej pasivity žien“ umožňuje vznik takéhoto vnímania. Jeden z najčastejších spôsobov zobrazovania erotickej situácie: plynulý priebeh z hádky spojenej s fackovaním do „nežností“. Podobné situácie sú také bežné, že by sme mohli povedať: „násillie je sexí“. Nebezpečenstvo takéhoto spôsobu vnímania je zrejmé. Druhá otázka poukazuje na prepojenie pasivity žien aich vyvlastnenej sexuality s násillím. Dievčatá/ženy vzhľadom na to, že neprijímajú svoju sexualitu ako autonómnu, majú tendenciu preberať potreby a spôsoby iných. Preto majú často problém vyjadriť svoj názor na správanie, ktoré im nie je príjemné. Dokonca zátvorky a ich obsah v otázke poukazujú na to, akoby samotný pocit dievčaťa bol nedostatočný, spochybniteľný. Akoby si nimi „kryla chrbát“.

6. „Všeobecné“ stereotypné predstavy:

Prečo baby všetko berú vážne a chalani to berú zo srandy? (8.ročník)

Prečo chalani machrujú pred babami? (6. ročník)

Väčšinou rozchody začínajú chalani - prečo? (7. ročník)

Prečo sa sexuje, keď sú ľudia mladí, a nie keď sú starí – nad 40 rokov? (6. ročník)

Sexualitu nie je možné vytrhnúť zo spoločenského kontextu, nie je akýmsi samostatným, uzavretým celkom. Stereotypné vnímanie mužskosti a ženskosti vo všetkých spoločenských aspektoch sa odráža aj v sexualite. V otázkach, ktoré sú uvedené v tejto skupine sa odráža viacero očakávaní na dievčatá a chlapcov. Môžeme v nich čítať odkazy na predpokladanú pasivitu dievčat, kontrolu správania (dievčatá podliehajú silnejšiemu tlaku na to, „čo sa sluší a čo nie“), ale aj to, že naše životy ovplyvňujú predsudky týkajúce sa nie len rodu, ale aj „kultu mladosti“ a pod. Pri každej otázke, ktorú deti položia je namieste reakcia: Je to naozaj tak? Neexistuje zlá, alebo zle položená otázka. Každá z nich otvára široký priestor na diskusiu a narúšanie škodlivých predsudkov.

NAMIESTO ZÁVERU

Nezodpovedný prístup k vlastnej sexualite je iba jedným z mnohých negatívnych dôsledkov stereotypov a mýtov týkajúcich sa mužskej a ženskej sexuality. Prepojenie násilia a sexuality je nesmierne silné. V spojení s vierou, že ženská sexualita je „neprebudená“, že muž má byť iniciatívny, ako aj spochybňovanie schopnosti žien rozhodovať o svojom konaní (bradatý vtip o tom, že „žena keď povie nie, myslí možno, keď povie možno, myslí áno a keď povie áno, nie je to žena ale pobehlica“) a samozrejme, mýty o neovládateľnosti mužského sexuálneho vzrušenia, nemôže vzniknúť nič iné, iba široký priestor pre vznik, akceptáciu alebo zľahčovanie znásilnenia a sexuálne zneužívanie žien.

Stereotypy v sexuálnom správaní poskytujú ospravedlnenie znásilnení, znižujú ujmu obetí a tým ich druhotne viktimizujú. Zdôrazňovanie „spoluviný“ obetí sexualizovaných trestných činov je neprípustné! Jednými z najnebezpečnejších sú tie názory, ktoré hovoria opasivite žien. Očakáva sa, že dievčatá/ženy nebudú v sexuálnom správaní aktívne, naopak, že budú „prijímateľkami“ mužskej aktivity.

Nie je to návod na to, ako sa nebrániť? Ako pasívne prijímať JEHO konanie?

Literatúra:

1. Bianchi, G: **Sexuálne zdravie ako kultúrny, sociálny a politický jav** in: Bianchi, G (editor) Identita, zdravie a nová paradigma, Bratislava, Veda 2001 (str. 169 – 184)
2. Bosá, Monika: **Ženy a muži podľa učebníc**, Nepublikovaný materiál, 2002
3. Katechetická komisia pri KBS: **Metodická príručka výchovy k láske a čistote**, Bratislava 1999
4. Prevendárová, Jitka, Kubíčková, Gabriela: **Základy rodinnej a sexuálnej výchovy**, Bratislava, SPN 1995
5. Prevendárová, Jitka: **Výchova k manželstvu a rodičovstvu**, Bratislava, SPN 2000
6. Rozinajová, Helena: **Základy rodinnej výchovy**, Bratislava, SPN 1992
7. Štúr, Ivan: **Ty a ja – citové kontakty mladých**, Živena, Bratislava 1995
8. Wolf, N.: **Mýtus krásy**, Bratislava, Aspekt 2000

Text bol prvý krát publikovaný v knihe „Ružový a modrý svet: rodové stereotypy a ich dôsledky“ (editorky: Cviková, J. – Juráňová, J.), ktorú vydalo záujmové združenie žien Aspekt v Bratislave v roku 2003